

Аңлатма язуу.

Укытыу рус телендә алып барылган мәктәптәрзә 8-се класс өсөн башкорт (дәүләт) теленән эш программаһы.

Эш прогаммаһы 68 сәғәткә бүленгән (азнаға 2 сәғәт), шул иҫәптән 5 контроль эш +pp үткәреү карала.

Дәрәсләк:Толомбаев Х.А., Дәүләтшина М.С. Башкорт теле: Укытыу рус телендә алып барылган мәктәптәрзә 8- се класы укыусылары өсөн дәрәсләк. – Өфө: Китап, 2006.

Программа кимәле : **базис**

Укытыуының тел буйыса укыу- укытыу методик комплекты:

Башкорт теленән программа. (Укытыу урыс телендә алып барылган мәктәптәрзә I – XI кластары өсөн). Төзөүселәре: Усманова М.Г., Ғәбитова З.М. – Ижевск: «КнигоГрад», 2008.

Ғәбитова З.М. Укытыу рус телендә алып барған мәктәптәрзә 7- 8- се кластары өсөн “Башкорт теле” дәрәсләгенә методик күрһәтмәләр. - Өфө:Китап, 2006. – 152 бит.

Усманова М.Г., Габитова З.М. Башкорт теленән диктанттар һәм изложениелар йыйынтығы: 5-11 класс укытыуылары өсөн кулланма.-Өфө:Китап,2002.- 166 бит.

Укыусылар өсөн тел буйынса укыу-укытыу методик комплекты: **Толомбаев Х.А., Дәүләтшина М.С. Башкорт теле: Укытыу рус телендә алып барылган мәктәптәрзә 8- се класы укыусылары өсөн дәрәсләк. – Өфө: Китап, 2006.**

Программа үзенсәлектәренәң характеристикаһы: Эш программаһы Башкортостан Республикаһы Мәғариф министрлығы тарафынан расланған «Башкорт теленән программа» (Укытыу рус телендә алып барылған мәктәптәрзә I- IX кластары өсөн) нигезендә төзөлдө. Төзөүселәре Толомбаев Х.А., Дәүләтшина М.С., Ғәбитова З.М., Усманова М.Г.- Ижевск: «Книгград», 2008.

Башкортостан Мәғариф Министрлығы тарафынан тәкдим ителгән программа «20- се урта дөйөм белем биреү мәктәбе» муниципаль бюджет дөйөм белем биреү учреждениеһының «Укыу планы»на ярашлы рәүештә тормошка ашырыла.

Был эш программаһында федераль һәм республика закондары талаптары тормошка ашырыла:

«Рәсәй Федерацияһы халыктары телдәре тураһында» законы, Рәсәй Федерацияһының «Мәғариф тураһында» Законы, «Башкортостан Республикаһы халыктары телдәре тураһында» законы, Башкортостан Республикаһының «Мәғариф тураһында» Законы.

Программа йөкмәткеһе 3 йүнәлештән тора:

- телмәр эшмәкәрлеген формалаштырыу;

- телдең системаһын (фонетика, орфография, орфоэпия, грамматика, пунктуация) өйрәнеү;
- бәйләнешле текст менән эшләргә өйрәтеүгә күз уңында тоту. Шулай ук унда милли тәрбиә тураһында ла мәсьәлә күтәрелә.

Программаның йөкмәткеһе һәм төзөлөшө.

Рус һәм башка мәктәптәпзә телде белмәгән балаларға башкорт телен өйрәтеүгәң байтак үзенсәлектәре бар. Уларҙың иң мөһимдәрен һанап китәбез:

1. Балаларҙы һөйләшергә өйрәтеү үзәк бурыс.
2. Был дәрестәргә балаларҙы башкортса һөйләшергә, укырға, элементар яҙырға өйрәтеү бергә алып барыла. Тел менән әҙәби материалдары бергә кушып өйрәнелә (интеграция).
3. Башкорт теле мотлак практик рәүештә өйрәнелә. Лингвистик һәм әҙәби күренештәр, укыу материалы нигеҙендә, практик кулланыу максатынан сығып өйрәнелә (коммуникатив йүнәлеш).

Укытыу предметының төп йөкмәткеһе

Мәктәпкә барабыз (8 сәғәт).

Был тема буйынса 5-6 класта үтелгәндәргә кабатлау, һүзлек байлығын арттырыу. Тема буйынса эзмә-эзлекле һөйләмдәр төзөтөү, кыска ғына хикәйә төзөргә өйрәтеү. Текст өстөндә эшләү, план төзөү, план буйынса һөйләү. Мәктәп, класс торошо һ.б. хаһында әңгәмәләр ойоштороу. Беләм, китап тураһында мәкәлдәр койоу. 5-6 класта үтелгәндәргә иҫкә төшөрөү. Һөйләмдә һүзәр тәртибе. Өндәргә дәрәҫ әйтеү.

Көзгө эштәр һәм көзгө күренештәр (11 сәғәт)

Көзгө үзгәрештәргә бергәләп күзәтеү, кешеләргәң көзгө хезмәтен күзәтеү. Темаға кағылышлы текстар укыу. Муллык, хезмәт тураһында мәкәл, әйтемдәр менән танышыу. Һынамыштар укыу. Синтаксис. Максаты буйынса һөйләм төрҙәре. Логик баһым. Исем менән кылымды кабатлау.

Өфө - Башкортостандың баш калаһы (8 сәғәт)

Өфө - башкортостандың баш калаһы. Өфө калаһы, уның үткәне, бөгөнгөһө тураһында әңгәмә үткәреү. Уның иҫтәлекле урындары тураһында һөйләшеү, һүрәттәр карау. Һөйләм телмәрен үстәреү. Рефераттар яҙырыу һәм уны класс алдында кыскаса һөйләтеү кеүек эштәр кулланырға мөмкин. Башкорт кылымдарының төзөлөшө. Барлык төшөңсәһе һәм уның бирелеше.

Хезмәт төбө - хөрмәт (8 сәғәт)

Кеше тормошонда хезмәттең роле, тигән темаға әңгәмә короу. Данлыклы хезмәт ветерандары менән осрашыу ойоштороу. Укыусыларға ниндәй һөнәр окшауы тураһында һөйләтеү, яңы мәғлүмәттәр биреү. Һөнәрҙәр тураһында шиғырҙар, хикәйәләр укыу. Хезмәт , һөнәрҙәр тураһында мәкәлдәр өйрәнеү. Ябай һөйләм.

Һөйләмдең баш кисәктәре. Эйә менән хәбәрҙең ярашыуы. Юклык, булмағанлык төшөнсәләре.

Кыш дауам итә (8 сәғәт)

Кыш мизгеле тураһында белгәндәрҙе системалаштырыу, һүзлек байлығын арттырыу кеүек эштәр ентекле алып барыла. Кыш тураһында текстар, шиғырҙар, мәкәлдәр, һынамыштар укыу яңы йылға бағышланған йырҙар, мәкәл һәм әйтемдәр. Яңы йыл менән котлау өткрыткаһы язырға өйрәнеү. Укытыусы һайлаған текст буйынса изложение языу. Үтелгәндәрҙе кабатлау. Эйә менән хәбәр араһында һызык.

Салауат Юлаев – халкыбыздың милли батыры (6 сәғәт)

С.Юлаевтың биографияһы, ижады менән танышыу. Уның шиғырҙарын ятлау, шиғырҙарының һакланыу тарихы тураһында әңгәмә ойоштороу. С.Юлаевтың тормошо, батырлығы, ижады тураһында укыусыларҙан төрлө ижади эштәр эшләтеү. (һүрәттәр төшөрөү, инша языу, стенгәзит сығарыу)Һ.б. Һөйләмдең әйәрсән кисәктәре тураһында төшөнсә. Аныклаусы.

Йәмле яз, һағындык һине! (6 сәғәт)

Яз мизгеле тураһында белемдәрҙе системалаштырыу. Язғы байрамдар- 1 Май һәм Еңеү байрамы тураһында һөйләшеү. Язғы тәбиғәт күренештәре, коштарҙы каршылау, бакса эштәре тураһында әңгәмәләр үткәреү. Тултырыусы.

Без йондоззар булып кайтырбыз (3 сәғәт)

Башкорт халкының Бөйөк Ватан һуғышындағы каһарманлығы. Ветерандарға, батырҙарға карала ихтирам, ғорурланыу тойғоһо тәрбиәләү. Данлыклы кешеләр менән кисәләр, оһрашыуҙар ойоштороу. Хәл. Һүзлек менән эш күнек мәләре үткәреү.

Ай Уралым, Уралым...(8 сәғәт)

Башкортостан, уның үткәне, бөгөнгөһө һақында әңгәмә үткәреү. Республикабыздың күренекле урындары менән таныштырыу. Йәйге тәбиғәтте күзәтеү, ололардың һәм балалардың йәйге эштәре тураһында диолог һәм монологтар төзөү. 8- се класта үтелгәндәрҙе кабатлау.

Укыусылардың белем кимәленә талаптар

1. “Мәктәп” темаһы буйынса һүзлек байлығын арттырыу. Тема буйынса эзмә-эзлекле һөйләмдәр төзөтөү, кыска ғына хикәйә төзөү. Текст өстөндә эшләү, план төзөү, план буйынса һөйләү. Мәктәп, класс торошо, укыу әһбаптары, китапхана, безҙең класс тураһында әңгәмәләр ойоштороу. Белем, китап һ.б. мәкәлдәр койоу.
2. Тәкдим ителгән ситуация буйынса һорауҙар бирә белеү, укытыусының (йәки башкалардың) һорауҙарына яуап бирә белеү; яуаптарҙы дөрөс интонация менән асыҡ, аңлайышлы итеп әйтеү, һөйләү, бирелгән һорауҙарға тулы итеп

яуап биреү, күренекле языусыларзың биографияһы , ижады өстөндә ентекле эш алып барыу.

3. Ишеткәнде, күргәнде 4-6 һөйләм менән бәйләнешле итеп һөйләү.
4. Кысқырып, шыма, ролләп, сәхнәләштереп һәм тасури укыу.
5. Һүзлек һүззәрен белеү һәм уларзы телмәрзә дөрөс кулланыу.
6. Дәрестә өйрәнелгән грамматик материалды практик куллана белеү.
7. 80- 85 һүз күләмендә диктант языу; 55-60 һүз изложение һәм 65-70 һүз инша яза белеү; котлау хаты (открытка) яза белеү.
8. Башкортостан, уның үткәне, бөгөнгөһә хакында әңгәмә үткәреү. Республикабыззың күренекле урындары менән таныштырыу. Йәйге тәбиғәттә күзәтеү, ололарзың һәм балаларзың йәйге эштәре тураһында диалог һәм монологтар төзөү. 8- се класта үтелгәндәрзә кабатлау.
9. Программала күрһәтелгән шиғырзарзы яттан белеү; 3-4 башкорт йырын башкара белеү, мәктәптең үзешмәкәр сараларында катнашыу, сәхнәлә сығыш яһау. Бөтә был эштәр тураһында бәйләнешле һөйләй белеү. Данлыклы кешеләр менән кисәләр, осрашыузар ойоштороу уларға карала ихтирам, ғорурланыу тойғоһә уятыу, кешелеклелек тәрбиәләү.

Укыу-укытыу программаһында планлаштарылған һөзөмтәләрзә үзләштереләүен баһалау

Класта һәм өйзә башкарыла торған язма эштәр өйрәтеү һәм тикшереү характерында була.

Уларға түбәндәгеләр инә:

- башкорт теленән төрлө типтағы күнегеүзәр;
- ижади эштәр башкарыу(төшөп калған һүззәрзә өстәп языу, нөктәләр урынына тейешле хәрәфтәр куйып языу);
- тәржемә эштәре (башкорт теленән рус теленә һәм киреһенсә);
- дәрәсләктәрзәгә әзәби текстарға пландар төзөү;
- бирелгән тексты өлөштәргә бүлеү, исемләү, план төзөү, план буйынса йөйләү;
- һораузарға язма яуаптар һәм иншалар;
- тел һәм әзәби материалдар буйынса аналитик һәм дөйөмләштереү тибындағы схемалар, проекттар төзөү.

1. Башкорт теленәң ағымдағы, сирек йәки йыл азағында, шулай ук укыу йылы башында инеү диктантаы, зур темаларзан һуң йомғаклау контроль эштәре үткәрелә. Ағымдағы контроль эштәр программаның өйрәнелгән материалын үзләштереүзә тикшереү максатында узғарыла. Уларзың төрө һәм үткәреү йышлығы өйрәнелә торған материалдың катмарлылығынан, укыусыларзың белем кимәленән сығып билдәләнә. Ағымдағы контроль эштәр өсөн укытыусы йә тотош дәрестә, йә уның бер өлөшөн генә файзалана ала.
2. Укыу йылы башында инеү диктантаы, сирек һәм йыл азағында йомғаклау контроль эштәре мәктәп администрацияһы менән берлектә төзөлгән график буйынса үткәрелә. Контроль эштәрзә сиректең беренсе көнөндә һәм дүшәмбелә үткәреү тәкдим ителмәй.

Программа материалы буйынса, башкорт теленән 8 –се кластарза түбәндәгә күләмдә контроль һәм язма эштәр үткәреү карала:

--	--

Язма эштәрзең төрзәре	8 кл
Күсереп язу	1
Һоразарға яуап	2
Диктант (контроль эш)	2
Изложение	1
Инша	1

Язма эш төрзәре (изложение, инша) язу укыусыларзың укыу кимәленә, белеменә, мөмкинселегенә карап укытыусы карамағына калдырыла һәм улар урынына шул ук күләмдә түбәндәге язма эштәр үткәрергә мөмкин:

-карточкалар менән эш;

-тест;

-һүрәт буйынса һөйләмдәр төзөү;

-текста һөйләмдәрзә һүззәр тәртибе;

-терәк текстар менән инша язырға өйрәнү:

-һүзлек диктаны;

-һөйләмдәр төзөү;

-һүзлек менән эш;

-һүрәтләү иншаһы;

-синквейн төзөү (слайд төзөү: шәжәрәләр, минең ғаиләмде...)

Материаль-техник кулланмалар

- телевизор;
- видеомагнитофо

Календарь-тематик план

8 класс
Дәрәслек авторзаре: Усманова М.Г., Ғәбитова З.М., 2008

№	Лексик тема	Грамматик тема	Өйгә эш	дата	Үткәре Ү көн ө
1.	Р.Ғарипов. Укытыусы	Башкорт алфавиты	Шығырзы ятларға	04.09	
2.	Мәктәптә	Кылым. Зат ялғаулары.	8 се күнегеү	06.09	
3.	Б. Бикбай. Туған тел.	Кылымдар- зың зат ялғаулары	18-се күнегеү	11.09	
4.	Р.Ниғмәтуллин. Тырышлык	Кылым	30-сы күнегеү	13.09	
5.	Б. Рафиков. “Илем, Башкортостаным”	“Кылым” темаһын йомғахлау	36-сы күнегеү	18.09	
6.	Р. Низамов. Көз күренештәре.	Үтелгәндәрзе кабатлау	40-сы күнегеү	20.09	
7.	Ф. Ғәбәйзуллина. Көз.	Һөйләм төрҙәре.	45 – се күнегеү	25.09	
8.	Баксала көзгә эштәр	Хәбәр һөйләм	66 – сы күнегеү	27.09	
9.	С. Муллабаев. Көзгә урман.	Һорау һөйләм	56-сы күнегеү	02.10	
10.	Безҙең яқта көз. Контроль эш.	М.Меос “Шығайзағы кайындар”	Викторинаға әзерлек	04.10	
11.	Н. Изелбаев. “Һөнәрлеләр һөйкөмлө”.	Өндәү һөйләм.	72-се күнегеү	09.10	
12.	А. Игебаев. Тәмләнең дә тәмләне	Логик басым	76-сы күнегеү	16.10	
13.	Ә. Әхмәт-Хужа. Кояш	Исемдәрҙең килеш ялғаулары	91-се күнегеү, 89-сы күнегеү	18.10	
14.	Б. Рафиков. Нисек әйтһен?	“Һөйләм төрҙәрен” кабатлау	Үтелгәндәрзе кабатлау	25.10	
15.	Контроль эш. Алтын көз.		Р.Ханнанов. Япрактар.	23.10	
16.	Көзгә эштәр һәм көзгә тәбиғәт.	Үтелгәндәрзе кабатлау	Үтелгәндәрзе кабатлау	30.10	
17.	Й. Солтанов. Өфө-безҙең баш калабыҙ		97, 98 –се күнегеү	06.11	
18.	Н. Дәүли, С. Садикова. Өфө ни өсөн матур?	Кылымдарҙың төзөлөшө	Һүзәрҙе ятларға	08.11	

1 9.	Каланың истәлекле урындары	Кылымдарзың Төзөлөшө	109-сы күнегү	13.11	
2 0.	Мин театрға барзым.	Барлык төшөнсәһе	Һүзәрзе дөрөс әйтегез	15.11	
2 1.	Д. Әхиәрова. Орджоникидзе районы	Кылымдарза заман төшөнсәһе	122- се күнегү	20.11	
2 2.	“Өфө - минең баш калам”	Телмәр үстөрөү	Тексты һөйләргә	22.11	
2 3.	“Өфө менән танышыу” темаһын йомғаклау		Һүз ятларға	27.11	
2 4.	Кластан тыш укыу дәресе.Өфө (белешмә)		133- се күнегү	29.11	
2 5.	Хезмәт төбө - хөрмәт	Ябай һөйләм төрзәре	136-сы күнегү	04.12	
2 6.	В.Моратова Башкорттар әрме хезмәтендә.	Йыйнак һәм таркау һөйләмдәр	143-сө күнегү	06.12	
2 7.	А. Насиров. Көслө сабак.	Һөйләмдең баш киҫәктәре	152-се күнегү	11.12	
2 8.	Н.М.Бадридзе. “Зарядкаға баҫ!”	Эйә һәм хәбәр	158-се күнегү	13.12	
2 9.	Контроль эш. Вариантлап эш		Грамматиканы кабатларға	18.12	
3 0.	Геологтар көнө.	Юклык төшөнсәһе	164-се күнегү	20.12	
3 3.	Ә. Атнабаев. Кара икмәк.	Үтелгәндәрзе кабатлау.	Шиғыр ятларға	23.12	
3 4.	Кыш. Яңы йыл.	Эйә һәм хәбәр	181-се күнегү	27.12	
3 5.	Н.Нәжми. Кыш.	Эйә менән хәбәр араһында һызык	188-се күнегү	15.01	
3 7.	В. Сухомлинский. Буран.	Һүзлек менән эш	199-сы күнегү	17.01	
3 8.	Башкортостан Республикаһының Дәүләт флагы	Яңғызлык исемдәр	198-се күнегү, диалогты ятларға	22.01	
3 9.	“Кыш” темаһын йомғаклау.	Үтелгәндәрзе кабатлау	Һораузарға яуаптар биреү. Ижади һүзлек диктантаы	24.01	
4 0.	С. Юлаев – башкорт халкының милли батыры		Шиғыр ятларға	29.01	
4 1.	Палдискиза Салауат музейы	Аныклаусы	213-сө күнегү	30.01	
4 2.	А.Кузнецов. “Салауаттан һорау алыу”.	Картина буйынса эш	211-се күнегү, диалогты ятларға	05.02	

4 3.	Салауат һәйкәле		Үтелгәндәрзе кабатлау, 111-се күнегеү	06.02	
4 4.	“Салауат – милли батыр” темаһын йомғаклау.		Укырға,һораузарға яуап	12.02	
4 5.	Синыйтан тыш укыу. Йәшел алтын.		Һүзлек һүззәрен ятларға	13.02	
4 6.	Йәмле яз килде.		230-сы күнегеү, яттан язырға әзерләнергә	19.02	
4 7.	Ә. Таһирова. Боз китә.	Аныклаусы	226-сы күнегеү	20.02	
4 8	23 февраль-Ватанды һаклаусылар көнө.		котлау язырға	26.01 2	
	Күнегеүзәр эшләү. Гармматиканы кабатлау.		Һүзлектә эш	27.02	
4 8.	8 Март - Әсәйзәр байрамы		223-сө күнегеү, ағас исемдәрен язырға	05.03	
4 9.	Р. Ниғмәти. Ватан.		Өзөк ятларға, 121-се бит	07.03	
5 0.	Минең дуғым.	Тултырыусы.	Һүзлек һүззәрен ятларға, грамматик материалды кабатларға	12.03	
5 1.	Телмәр үстереү. Яз.		Контроль эшкә әзерлән	14.03	
5 2.	Контроль эш. Тестһораузары.		Үтелгәндәрзе кабатла	19.03	
5 3.	Хаталар өстөндә эш. Үтелгәндәрзе кабатлау.		Хәтерзә калдырығыз	21.03	
5 4.	Һалдат тора киләсәкте тотоп.	Хәл	252-се күнегеү, мәкәлдәрзе ятларға	02.04	
5 5	Тәүге космонавт	Тултырыусы	235-се күнегеү	04.04	
5 6.	М. Харис. Хат	Һөйләм	Шиғырзы ятларға	09.04	
5 7.	Үлемһез батырлык	Һөйләмдең баш киҫәктәре	258-се күнегеү, диалогты ятларға	11.04	
5 8.	К. Даян. Шайморатов генерал.	Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре		16.04	
5 9.	Тыуған ерем бизәктәре	Һөйләм киҫәктәре	260-сы күнегеү, 133-сө күнегеү	18.04	
6 0.	Урманды һаклайык.		263-сө күнегеү, 135-се бит	23.04	
6 1.	В. Исхаков. Талпан.	Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре	Беләһегезма? 136-сы бит	25.04	
6	Р.Ниғмәтуллин.		142-се бит, тасуири	30.04	

2.	Башкортостан.		уқырға		
6 3.	З. Биешева. Йәшәү-хезмәт	Синтаксис	Шиғыр ятлау	14.05	
6 4	Р.Бикбаев. Уралыма	Грамматика кабатлау	Үтелгәндәрзе кабатларға, грамматиканы белергә	16.05	
6 5.	IV сиреккә диктант. Ай, Уралым, Уралым			21.05	
6 6.	Синыйтан тыш укыу. Башкорт илкәйенең бер кото.		Һүзлек һүззәрен ятларға	23.05	
6 7.	Йәмле йәй етте.	Грамматика буйынса үтелгәндәрзе кабатлау	273-сө күнегеү, һөйләмдәр төзөргә	28.05	
6 8.	Үтелгәндәрзе кабатлау.Йомғаклау.		Тест һораузары	30.05	

УЗЫТЫУ РУС ТЕЛЕНДӨ АЛЫП БАРЫЛАН МӨКТӨПТӨРӨ УЗЫУСЫЛАР2Ы4 Я2МА ЭШТӨРӨНӨ, ДӨФТӨР ТОТОУ2АРЫНА 89М Я2МА ЭШТӨР 7ТКӨРЕ7ГӨ,УЛАР2Ы БА8АЛАУ1А БЕР29М ТАЛАПТАР¹

I. БашЗорт теле буйынса я2ма эш т5р29ре.

1. Класта 89м 5й29 башЗарыла торлан я2ма эштӨр 5йр9те7 89м тикшере7 характерында була. Улар1а т7б9нд9гел9р ин9: башЗорт телен9н т5рл5 типталы к7неге729р, т9ржем9 эшт9ре(башЗорт телен9н рус телен9 89м кире8енс9), д9реслект9р29ге 929би текстар1а пландар т5257, 8орау2ар1а я2ма яуаптар 89м иншалар, тел 89м 929би материалдар буйынса аналитик 89м д5й5мл9штере7 тибында1ы схемалар, таблицалар, проекттар 8.б. т5257.

2. БашЗорт телен9н алымдалы, сирек й9ки йыл а2алында, шулай у3 2ур темалар2ан 8у4 йом1а3лау контроль эшт9ре 7тк9рел9. Алымдалы контроль эшт9р программаны4 5йр9нелг9н материалын 72л9штере72е тикшере7 ма3сатында у21арыла. Улар2ы4 т5р5 89м 7тк9ре7 йышлы1ы 5йр9нел9 торлан материалды4 Затмарлылы1ынан, узыусылар2ы4 белем ким9лен9н сылып билд9л9н9. Алымдалы контроль эшт9р 5с5н узытыусы й9 тотош д9ресте, й9 уны4 бер 5л5ш5н ген9 фай2алана ала.

3. Сирек 89м йыл а2алында йом1а3лау контроль эшт9ре м9кт9п администрация8ы мен9н берлект9 т525лг9н график буйынса 7тк9рел9. Был и89 узыусылар1а арты3 й5кл9м9 булдырмау к72леген9н сылып эшл9н9. К5н5н9 бер ген9 контроль эш бирел9, 9 а2на8ына улар икен9н арты3

7тк9релм9й. Контроль эшт9р2е сиректе4 беренсе к5н5нд9, байрамдан 8у4 т97ге у3ыу к5н5нд9 89м д7ш9мбел9 7тк9ре7 т93дим ителм9й.

II. Контроль эшт9р2е4 и69бе.

Программа материалыны4 72л9штереле7 ким9ле у3ыусылар2ы4 д9рест9р29 телд9н бирг9н яуаптарына 89м я2ма эшт9рен9 Зарап ба8алана. Быны4 5с5н баш3орт телен9н 89р синыйфта т769нд9ге к7л9мд9 контроль эшт9р 7тк9ре7 Зарала:

Я2ма эшт9р2е4 т5р29ре	Кластар										
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI
К7сереп я2ыу	2	2	2	1	1	1					
*орау2ар1а яуаптар	2	2	2	2	1	1	1				
Диктант	2	4	4	4	4	6	6	6	6	4	4
Изложение	2	2	2	2	2	2	3	3	4	5	5
Иншалар		2	2	2	2	3	3	4	4	5	5

Д9рест9р29ге 1929ти я2ма к7неге729р, 872лек диктанттары был таблица1ы 8андар1а инм9й. Улар2ы4 йышлы1ын билд9л97 у3ытыусы Зарама1ына 3алдырыла.

К7сереп я2ыу 5с5н т93дим ител9 тор1ан текстар, 15м7м9н, 89р д9рест9ге я2ыу эшт9рене4 к7л9ме сама мен9н контроль диктанттар к7л9мен9 тап килерг9 тейеш.

Контроль диктанттар текстары к7л9ме т769нд9гес9 билд9л9н9:

Я2ма эшт9р2е4 т5р29ре	Кластар										
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI
*72лек диктанты	4-5	5-8	8-10	10-12	12-15	15-18	18-20	20-22	22-24	24-27	27-30
Диктант	10-15	15-20	25-30	35-40	40-50	60-65	70-75	80-85	90-95	100-105	110-115
Изложение	-	15-20	20-30	35-40	40-45	45-50	50-55	55-60	60-65	65-75	80-90
Иншалар2ы4 к7л9ме изложениелар2а1ы 87229р29н 10-20-г9 арты1ыра3 алына											

III. Д9фт9р29р2е4 8аны, т919йенл9неше 89м улар2ы тотоу.

1. Б5т9 т5р я2ма эшт9р 5с5н у3ыусылар т7б9нд9ге 8анда д9фт9р тотор1а тейеш:

- I-XI синыфтар2а баш3орт теле 89м 929би9те буйынса д9рест9р29 эшл97 5с5н икеш9р д9фт9р;

- бер9р 872лек д9фт9ре;

- контроль эшт9р 5с5н (диктант, изложение, инша 5с5н) бер д9фт9р.

- I синыфта грамота1а 5йр9те7 осоронда я2ыу эшт9ре бабма ниге2ле «Я2ыр1а 5йр9те7 д9фт9ре» й9ки «Эш д9фт9ре»нд9 баш3арыла.

2. Д9фт9рг9 асы3, тиге2, а4лайышлы почерк мен9н я2ыр1а к9р9к.

3. Д9фт9р тышына баш3орт теленд9 бер т5рл5 формала я2ыла: район исеме, м9кт9пте4 8аны й9ки исеме, нис9нсе синыф у3ыусы8ы ик9нлеге, у3ыусыны4 исеме 89м фамилия8ы тулы8ынса я2ыла, д9фт9р2е4 нинд9й ма3сат3а т919йенл9не7е к7р89тел9.

М969л9н:

М9л97ез районы

Н5г5ш т5н д5й5м белем бире7 м9кт9бене4

V Б класы у3ыусы8ы

Х9митов Азаматты4

баш3орт телен9н эш

(контроль эшт9р ...) д9фт9ре

4. Д9фт9р2е4 89р битене4 ситке я1ында 2,5 см. буш урын (поля) 3алдырыла.

5. Эшт9р2е4 7т9ле7 дата8ын – I-II кластар2а 87229р мен9н я2ыу Зарала (м969л9н, ун икенсе 1инуар).

6. Д9ресте4 тема8ы, я2ма эште4 т5р5 (изложение, инша, диктант 8.б.) айырым юлда бирел9, кил98е юл1а я2ма эште4 исеме я2ыла.

Я2ма эшт9р2е тикшере7 т9ртибе.

1. Класс 89м 5й эшт9ре I-IV синыйтар2а 89р д9рест9, V-IX кластар2а 89р д9рес а2а1ында, X-XI кластар2а йомша1ыра3 у3ыусылар2ы4 89р эше, к5сл5 у3ыусылар2ы4 5й эшт9ре ген9 тикшерел9. Контроль диктанттар кил98е д9рест9, изложение 89м иншалар: I-IV кластар2а - ике к5нд9н, V-IX кластар2а - а2нанан, X-XI кластар2а ун к5нд9н д9 8у41а 3алмайынса тикшерелеп, у3ыусылар1а тапшырыла.

2. Тикшерелг9н 89м 3ы2ыл 39л9м мен9н т529телг9н б5т9 эшт9р тейешенс9 ба8алана 89м билд9л9р класс журналына терк9л9.

3. Я2ма эшт9р тикшерелг9с, хаталар2ы т529те7 буйынса эш 7тк9рел9, шу1а озшаш хаталар2ы ибк9рте7 к7неге729ре баш3арыла. Хаталар 56т5нд9 эшт9р ошо у3 контроль эшт9р д9фт9рен9 я2ыла.

4. У3ытыу рус теленд9 бар1ан м9кт9пт9р29 баш3орт теле 89м баш3орт 929би9те буйынса эшт9р, 1929ти д9рест9р29ге ке7ек, бер 7к д9фт9р29 7т9л9.

5. Хаталар2ы тикшерг9нд9, у3ытыусы т769нд9тел9рг9 и1тибар ит9:

I-IV синыйтар2а у3ытыусы орфографик хаталар2ы 8ы2а 89м 56т5н9 д5р565н я2а, хаталы пунктограмма урынына д5р565н 3уя. Д9фт9р ситен9 был хаталар шартлы билд9л9р (I – орфографик, V – пунктуацион хата) мен9н билд9л9н9;

V-IX кластар2а изложениелар2ы 89м иншалар2ы тикшерг9нд9, орфографик 89м пунктуацион хаталар шулай у3 т529тел9, эшт9ге фактик, логик, телм9р 89м грамматик хаталар т529тел9 89м шартлы р97ешт9 билд9л9н9 (фактик хата – Ф., логик – Л., телм9р – Т., грамматик - Г., 8.б.);

X-XI кластар2а хаталар у3ытыусы тарафынан 8ы2ыла, д9фт9р бите ситен9 билд9л9н9. У3ыусылар был хаталар2ы 7229ре т529т9.

Эш а2а1ында к9сер 8андары мен9н орфографик (числитель) 89м пунктуацион (знаменатель)хаталар к7р89тел9, у3ытыусы тел9ге мен9н фактик, стилистик 8.б. хаталар 2а са1ылыш таба. А2а3тан ба8а 3уйыла. Ба8алар башлан1ыс синыйтар2а бер97 ген9 була, V-XI кластар2а ике ба8а 3уйыр1а м5мкин. Ба8алар синыйф журналына нормалар1а ярашлы 3уйыла.

V. Я2ма эшт9р2е ба8алау нормалары.

1. Диктанттар2ы ба8алау.

У3ытыу рус теленд9 бар1ан м9кт9пт9р 5с5н 92ерл9нг9н диктанттар тексына б5т9 72аллы 89м яр2амсыл 87229р ин9. Грамматик эшт9р 56т9п бирелг9н осра3та диктант тексы, класына 3арап, 5-15 872г9 3ыб3артыла.

БашЗорт орфография8ыны4 фонетик принцип3а ниге2л9нг9н булыуына таянып, текстар2а 9йтелеше 89м я2ылышы тап килг9н 87229р2е4 булыуы мотла3. Теге й9ки был тема буйынса у3ыусылар2ы4 белемен тикшере7 5с5н диктанттар тексында шул темала Заралан и4 м58им орфограммалар 89м пунктограммалар була. Тикшерел9 тор1ан орфограммалар2ы4 89м пунктограммалар2ы4 д5й5м 8аны кластар буйынса т7б9нд9гел9р29н артма63а тейеш: I класта – Зорфограмма, II класта - 4 орфограмма 89м 1 пунктограмма, III класта – 5 89м 2, IV класта – 6 89м 2, V класта - 8 89м 3, VI класта - 10 89м 3, VII класта – 12 89м 6, IX класта – 16 орфограмма 89м 6пунктограмма.

Диктантты тикшерг9нд9, т7б9нд9ге хаталар т529тел9, л9кин ба8алалаанда иб9пк9 алынмай:1) м9кт9п программа8ына индерелм9г9н 3али29л9рг9 я2ылыштар; 2) 9ле 7телм9г9н 3али29л9рг9 я8аллан хаталар; 3) автор 3уй1ан Затмарлы пунктуацион хаталар; 4) механик р97ешт9 бер х9реф урынына икенсе8ен я2ыу.

Диктантты ба8алалаанда, тупа6 89м тупа6 булма1ан хаталар1а илтибар ител9. Т7б9нд9ге хаталар тупа6 булма1ан хаталар1а ин9: 1) 3али29л9р2е4 ибк9рм9л9рен9 Заралан хаталар; 2)б9йл97 юлы мен9н я8аллан 3ушма я41ы2лы3 атамалар2а 2ур х9рефте4 я2ылышына хаталар; 3) бер тыныш билд98е 5с5н икенсе8ен 3уйыу; 4) 72л9штерелг9н 87229р2е4 ял1ау2ары я2ылышына хаталар.

Диктант бер ген9 билд9 мен9н ба8алана.

«5» билд98е хата8ы2 й9 и89 а2 булма1ан орфографик й9ки пунктуацион хата еб9релг9н эшк9 3уйыла.

«4» билд98е 2 орфографик 89м 2 пунктуацион, й9ки 1 орфографик 89м 3 пунктуацион (2/2й9ки 1/3) хата8ы бул1ан диктан3а 3уйыла.

«3» билд98е 4/4, й9ки 3/5 хаталы эшк9 3уйыла. I-IV синифтар2а 5/4 хаталары бул1ан эшт9рг9 л9 ы41ай ба8а 3уйыр1а м5мкин. (г9р эшт9 5с бер типталы хата еб9рел89, 6/6 хаталы эшк9 л9 «3» билд98ен 3уйып була. *анал1андар2ан к7бер9к хаталар еб9релг9н эшт9р ы41ай ба8алана алмай.

2. Инша 89м изложениелар2ы ба8алау.

У3ытыу рус теленд9 бар1ан м9кт9пт9р29 изложение 89м иншалар алдан ны3лы 92ерлек мен9н 7тк9рел9. Изложение 89м иншалар яр2амында у3ыусылар2ы4 й5км9ткене аса, к9р9кле тел сараларын темала ярашлы 8айлай 89м, шулай у3, улар2ы4 грамматик нормалар2ы 8а3лап, орфографик 3али29л9р2е д5р56 3уллана беле7 89л9тлеге тикшерел9. Шула к7р9 изложение 89м инша ике билд9 мен9н ба8алана. (Башлан1ыс кластар2а

изложение 89м иншалар1а бер ген9 билд9 Зуйыла). Билд9л9р2е4 т97ге8е - эште4 й5км9тке8е 89м теле 5с5н Зуйыл8а, икенсе8е грамоталылы3 ким9лен билд9л9й.

Эшт9р2е ба8алау2ы4 т5п критерий2ары

Билд9	Й5км9тке 89м телм9р	Грамоталылы3
«5»	1. Эште4 й5км9тке8е темала тулы8ынса тап кил9. 2. Фактик хаталар ю3. 3. Й5км9тке э2м9-э2лекле я2ыл1ан. 4. Эште4 872леге бай, 87229р урынлы Зулланыла, морфологик категориялар 89м синтаксик конструкциялар к7п т5рл5. 5. Стил9 89м м919н97и я3тан текст камил. Эште4 й5км9тке8е 89м телм9ре буйынса бер9р хата булыуы м5мкин.	1 орфографик й9ки 1 грамматик хата булыуы м5мкин.
«4»	1. Эште4 й5км9тке8е, ниге229, темала тап кил9 (бер ни тиклем ситк9 тайпылыштар булыуы м5мкин). 2. Й5км9тке д5р56, л9кин 3ай8ы бер фактик хаталар бар. 3. Фекер ебенд9 бер ни тиклем э2м9-э2леклек бо2ол1ан. 4. Телм9р2е4 лексик 89м грамматик т525л5ш5, д5й5м ал1анда, ша3тай т5рл5. 5. Эште4 стиле ярай8ы у3 т525к 89м м919н9ле. Эш й5км9тке8енд9 289м телм9ренд9 3 к9мселек булыуы м5мкин.	2 орфографик 89м 2 пунктуацион й9ки 1 орфографик 89м 3 пунктуацион й9ки 4 пунктуацион, шулай у3 2 грамматик хата булыуы м5мкин.
«3»	1. Эш теманан байта3 Зына ситк9 тайпыл1ан. 2. Эште4 й5км9тке8е, ниге229, д5р56, л9кин фактик хаталар бар. 3. Э2м9-э2леклек тулы8ынса 8а3ланмай. Телм9р байлы1ы т769н, синтаксик конструкциялар бер т5рл5, 87229р2е4 Зулланылышында хаталар бар. 5. Эште4 стиле бик 7к т525к, телм9ре тасуири т7гел. Эш й5км9тке8е я1ынан 4 89м	4 орфографик 89м 4 пунктуацион, й9ки 3 орфографик 89м 5 пунктуацион, й9ки 7 пунктуацион, шулай 4 грамматик хата булыуы м5мкин.

	телм9ре буйынса 5 хата булыуы м5мкин.	
«2»	1. Эш теманы асмай. 2. Бик к7п фактик хаталар еб9релг9н. 3. Эште4 б5т9 5л5шт9ренд9 л9 фекер2е4 э2м9-э2лелеге бо2ол1ан, б9йл9неш ю3, эш план1а тура килм9й. 4. Эште4 872леге бик ярлы. Ул бер типта1ы 3ыб3а 85йл9мд9р мен9н я2ыл1ан, 85йл9мд9р ара8ында б9йл9неш бик йомша3, 87229р2е 3улланыу2а хаталар бик к7п.5. Тексты4 стиль бер29млеге бо2ол1ан. Д5й5м ал1анда эште4 й5км9тке8енд9 –8, телм9ренд9 7 хата еб9релг9н.	7/7, 6/8, 5/9, 8/8 нисб9тенд9ге орфографик 89м пунктуацион, шулай у3 7 грамматик хата булыуы м5мкин.

У3ыусыны4 72аллы1ы, инша фекерене4 оригиналlege, композицион 89м телм9р т525л5ш5 эште ба8алаланда иб9пк9 алына. Оригиналль фекер2е4 булыуы инша 5с5н ба8аны бер бал1а к7т9рерг9 м5мкинлек бир9.

Баш3а к7р89ткест9ре буйынса ярай8ы у3 ю1ары бул1ан инша, 9г9р тема8ы асылмалан бул8а, ы41ай ба8алана алмай. Инша 89м изложениелар2а осралан бер типта1ы хаталар, шулай у3 т529те729р диктанттар1а бул1ан к7р89тм9л9рг9 таянып ба8алана.

3. %йр9те7 характерында1ы эшт9р2е ба8алау.

%йр9те7се эшт9р (т5рл5 типта1ы к7неге729р, 5йр9те7 диктанттары 8.б.) контроль эшт9рг9 Зараланда Затыра3 ба8алана 89м т769нд9ге талаптар иб9пк9 алына: 1) у3ыусылар2ы4 72аллы3 ким9ле; 2) у3ытыу (5йр9те7) этабы; 3) эште4 к7л9ме.

Тотошлай 72аллы 7т9лг9н эшт9р контроль эшт9р нормаларына ярашлы ба8алана. Баш3орт теле т97 башлап индерелг9н II-IV, VI- IX кластар2а я2ма эшт9р2е4 к7л9ме, улар2ы ба8алау нормалары нинд9й класс программа8ын 5йр9неп б5т57г9 б9йле билд9л9н9.

4. Йом1а3лау билд9л9рен сы1арыу.

Сирек, ярты йыллы3 89м у3ыу йылы 5с5н д5й5м йом1а3лау билд98е сы1арыла. Был билд9 д5й5мл9штерелг9н р97ешт9 у3ыусыны4 баш3орт телен9н б5т9 язлап белем 89м к7некм9л9ре ким9лен9н сы1ып билд9л9н9.

Узыусыны4 был билд9 сыларылан ваЗытта1ы фактик 92ерлеге х9л иткес роль уйнай. Шулай 2а узыусыны4 узыу йылы буйына башЗорт телен 5йр9не7г9 етди м5н9с9б9тен стимуллаштырыу 5с5н, йом1а3лау билд98ен сылар1анда, уны4 алымда1ы 5лг9ше7 8525мт9л9рен д9 (телд9н яуаптар, 5йр9не7 эшт9ре, контроль эшт9р2е 7т97 ким9ле 8.б.) иб9пк9 алып1а к9р9к.

К7некм9л9р2е4 (орфографик, пунктуацион, телм9р) ким9лен к7р89те7се билд9л9рг9 йом1а3лау билд98е сылар1анда т5п 989ми9т бирел9. Шу1а к7р9 контроль диктант, изложение 89м иншалар2ы4 к7бе8е узыу йылы буйына насар билд9г9 эшл9нг9н бул8а, узыусы йыллы33а ы41ай билд9г9 лайы3лы була алмай.

Рус мәктәптәрендә укыусыларзың белемдәрен тест ярзамында баһалау отошло. Хатаһыз йәки 1 зур булмаған хатаға “5” билдәһе, 2 йәки бер типтағы 3 хатаға “4” билдәһе куйыла. 3 йәки бер типтағы 4 хатаға “3” билдәһе куйыла. 5 хатанан да арта “2” билдәһе куйыла.